

شکوه ابو شهر

سام رسایی کشوک

۱۳۸۴

بسم الله الرحمن الرحيم

رسائی کشوک، سام.
شکوه ابوشهر / سام رسائی کشوک. - بوشهر: شروع، ۱۳۸۴.
۱۶۰ ص. مصور (رنگی)، تصاویر.
ISBN ۹۶۴-۷۹۵۰-۹۵-۰ ۲۵۰۰۰ ریال
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه در انتهای کتاب
۱. بوشهر (استان) - آثار تاریخی. ۲. بوشهر، تاریخ. الف. عنوان
۹۵۵/۶۴ DSR ۲۰۰۳/۵۴ ر ۵

انتشارات شروع

شکوه ابوشهر

سام رسائی کشوک

طرح روی جلد: مانا رسایی کشوک

مجری چاپ: نسیم کوثر

چاپخانه: بهار

شابک: ۹۶۴-۷۹۵۰-۹۵-۰

همه حقوق برای مؤلف محفوظ است

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

انتشارات شروع - بوشهر

خیابان نادر - ساختمان رزم دیده - طبقه دوم - تلفن: ۲۵۲۹۳۵۵

سال چاپ: ۱۳۸۴

نوبت چاپ: اول

شماره	عنوان	مأخذ
تصویر		
۱	نقشه بوشهر در آغاز تأسیس	سفرنامه کارستن نیبور - ص ۲۲۴
۲	عکس هوایی بوشهر در سال ۱۳۳۵	سازمان نقشه برداری کشور
۳	مراحل توسعه بوشهر	نگارنده
۴	برج و باروی بوشهر قدیم	مرکز ایران شناسی (شعبه بوشهر)
۵	بوشهر قدیم	ایران کلد و شوش - ص ۵۳۶
۶	بوشهر در قرن ۱۳ هجری قمری	مجموعه آثار معماری سنتی ایران - ص ۱۰۵
۷	بوشهر قدیم	خلیج فارس در گذر زمان
۸	بوشهر قدیم	مرکز ایران شناسی (شعبه بوشهر)
۹	بانک شاهنشاهی بوشهر	اینترنت
۱۰	اداره پست بوشهر	اینترنت
۱۱	سیستم دفع رطوبت	نگارنده
۱۲	کوران هوا در کوچه ها	نگارنده
۱۳	کوچه ای در بافت قدیم بوشهر	آقای ابوالقاسم ایرانی
۱۴	کوچه ای در بافت قدیم بوشهر	آقای ابوالقاسم ایرانی
۱۵	کوچه ای در بافت قدیم بوشهر	آقای سیدنجف کازرونی
۱۶	کوچه ای در بافت قدیم بوشهر	آقای سیدنجف کازرونی
۱۷	تأثیر تابش آفتاب بر سطوح	نگارنده
۱۸	حفظ حریمها در بافت قدیم	نگارنده
۱۹	نحوه برخورد با آبهای زیرزمینی	نگارنده
۲۰	بافت بوشهر از بالا	نگارنده
۲۱	محلله های بوشهر قدیم	نگارنده
۲۲	مسجد جمعه	نگارنده

شکوه ابوشهر

شماره	عنوان	مأخذ
تصویر		
۲۳	مسجد شیخ سعدون	نگارنده
۲۴	کلیسای آرامنه گریگوری	مرکز ایران شناسی (شعبه بوشهر)
۲۵	کلیسای آرامنه گریگوری	نگارنده
۲۶	کلیسای آرامنه گریگوری	نگارنده
۲۷	کلیسای آرامنه گریگوری	نگارنده
۲۸	کلیسای آرامنه گریگوری	نگارنده
۲۹	کنیسه یهودیان بوشهر	نگارنده
۳۰	موقعیت بناهای شاخص در بافت	نگارنده
۳۱	عمارت انگلیسیها در بوشهر	نگارنده
۳۲	عمارت انگلیسیها در بوشهر	نگارنده
۳۳	عمارت انگلیسیها در بوشهر	مرکز ایران شناسی (شعبه بوشهر)
۳۴	مدرسه گلستان	نگارنده
۳۵	در مدرسه گلستان	نگارنده
۳۶	عمارت امیریه	نگارنده
۳۷	آب انبار قوام	آقای سیدنجم کازرونی
۳۸	مسیر بازار قدیمی بوشهر	نگارنده
۳۹	بازار قدیمی بوشهر	نگارنده
۴۰	بازار قدیمی بوشهر	نگارنده
۴۱	نمونه بازشو در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۴۲	نمونه تراس با سایه بان چوبی در بوشهر	نگارنده
۴۳	نمونه بازشو در بوشهر	نگارنده
۴۴	نمونه بازشو در بوشهر	نگارنده

شکوه ابوشهر

شماره	عنوان	ماخذ
تصویر		
۴۵	نمونه‌ای از کرکره‌های چوبی در بوشهر	نگارنده
۴۶	نمونه‌ای از کرکره‌های چوبی در بوشهر	نگارنده
۴۷	نمونه سایه بان در بوشهر	نگارنده
۴۸	نمونه سایه بان در بوشهر	نگارنده
۴۹	نمونه پله در بوشهر	نگارنده
۵۰	نمونه پله در بوشهر	نگارنده
۵۱	نمونه تراس چوبی در بوشهر	نگارنده
۵۲	نمونه تراس سنگی در بوشهر	نگارنده
۵۳	نمونه شیشه‌های رنگی در بوشهر	نگارنده
۵۴	نمونه شیشه‌های رنگی در بوشهر	آقای ابوالقاسم ایرانی
۵۵	نمونه جان پناه پشت بام در بوشهر	نگارنده
۵۶	نمونه پله پشت بام در بوشهر	نگارنده
۵۷	موقعیت بناهای شاخص در بافت	نگارنده
۵۸	خانه حاج رئیس	نگارنده
۵۹	خانه حاج رئیس	نگارنده
۶۰	خانه حاج رئیس	نگارنده
۶۱	خانه حاج رئیس	آقای سیدنجف کازرونی
۶۲	خانه مهربان	خانه ایرانی - ص ۲۶
۶۳	خانه مهربان	خانه ایرانی - ص ۲۷
۶۴	خانه مهربان	خانه ایرانی - ص ۲۹
۶۵	خانه مهربان	خانه ایرانی - ص ۲۹
۶۶	خانه طبیب	خانه ایرانی - ص ۳۰

شکوه ابوشهر

شماره	عنوان	ماخذ
تصویر		
۶۷	خانه طبیب	خانه ایرانی - ص ۳۱
۶۸	خانه طبیب	خانه ایرانی - ص ۳۱
۶۹	خانه طبیب	خانه ایرانی - ص ۳۲
۷۰	نمونه ورودی در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۷۱	نمونه ورودی در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۷۲	نمونه ورودی در بافت قدیم بوشهر	آقای سیدنجف کازرونی
۷۳	نمونه ورودی در بافت قدیم بوشهر	آقای سیدنجف کازرونی
۷۴	نمونه ورودی در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۷۵	نمونه ورودی در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۷۶	حمام یکی از خانه‌های قدیمی بوشهر	نگارنده
۷۷	نمونه تراس در بوشهر	نگارنده
۷۸	نمونه تراس در بوشهر	نگارنده
۷۹	نمونه تراس در بوشهر	نگارنده
۸۰	نمونه شناسیر در بوشهر	نگارنده
۸۱	نمونه شناسیر در بوشهر	نگارنده
۸۲	نمونه شناسیر در بوشهر	آشنایی با معماری مسکونی ایرانی - ص ۵۶
۸۳	نمونه شناسیر در بوشهر	آشنایی با معماری مسکونی ایرانی - ص ۶۷
۸۴	نمونه شناسیر در بوشهر	آشنایی با معماری مسکونی ایرانی - ص ۹۹
۸۵	جزئیات شناسیر	آشنایی با معماری مسکونی ایرانی - ص ۱۰۲
۸۶	نمونه جانپناه پشت بام در بوشهر	نگارنده
۸۷	نمونه جانپناه پشت بام در بوشهر	نگارنده
۸۸	سایه بان چوبی ۴۵ درجه	نگارنده

شکوه ابو شهر

شماره	عنوان	مأخذ
تصویر		
۸۹	سایه بان چوبی ۴۵ درجه	نگارنده
۹۰	نمونه سایه بان چوبی در بوشهر	نگارنده
۹۱	نمونه شبکه چوبی در بوشهر	نگارنده
۹۲	نمونه شبکه چوبی در بوشهر	نگارنده
۹۳	نمونه شبکه چوبی در بوشهر	نگارنده
۹۴	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۹۵	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۹۶	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۹۷	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۹۸	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۹۹	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۱۰۰	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	مرکز ایران شناسی (شعبه بوشهر)
۱۰۱	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	نگارنده
۱۰۲	نمونه باز شو در یافت قدیم در بوشهر	مرکز ایران شناسی (شعبه بوشهر)
۱۰۳	بادگیر خانه حاج فتحعلی قناد	نگارنده
۱۰۴	بادگیر مسجد جمعه	نگارنده
۱۰۵	نمونه پله در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۰۶	نمونه پله در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۰۷	نمونه پله در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۰۸	نمونه پله در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۰۹	نمونه نرده در بافت قدیم بوشهر	آقای سیدنحیف کازرونی
۱۱۰	نمونه نرده در بافت قدیم بوشهر	نگارنده

شکوه ابوشهر

شماره	عنوان	ماخذ
تصویر		
۱۱۱	نمونه نرده در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۱۱۲	نمونه نرده در بافت قدیم بوشهر	نگارنده
۱۱۳	نمونه سقف در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۱۴	نمونه سقف در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۱۵	نمونه سقف در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۱۶	نمونه سقف در خانه های قدیمی بوشهر	نگارنده
۱۱۷	نمونه بیرون زدگی طبقه دوم در بوشهر	آقای ابوالقاسم ایرانی
۱۱۸	نمونه بیرون زدگی طبقه دوم در بوشهر	آقای ابوالقاسم ایرانی
۱۱۹	نمونه بیرون زدگی طبقه دوم در بوشهر	آقای ابوالقاسم ایرانی
۱۲۰	نمونه بیرون زدگی طبقه دوم در بوشهر	نگارنده
۱۲۱	کوچه ای در زنگبار	اینترنت
۱۲۲	کوچه ای در زنگبار	اینترنت
۱۲۳	کوچه ای در زنگبار	اینترنت
۱۲۴	کوچه ای در زنگبار	اینترنت
۱۲۵	کوچه ای در زنگبار	اینترنت
۱۲۶	کوچه ای در زنگبار	اینترنت
۱۲۷	نمای شهر لامو	اینترنت
۱۲۸	نمای شهر لامو	اینترنت
۱۲۹	سازه سقف در لامو	اینترنت
۱۳۰	کوچه ای در لامو	اینترنت
۱۳۱	خانه ای در کویت	اینترنت
۱۳۲	خانه ای در کویت	اینترنت

شماره	عنوان	مأخذ
تصویر		
۱۳۳	بافت قدیم کویت	اینترنت
۱۳۴	کوچه‌ای در بافت قدیم کویت	اینترنت
۱۳۵	خانه‌ای در کویت	اینترنت
۱۳۶	خانه‌ای در کویت	اینترنت
۱۳۷	خانه‌ای در بنگلر	اینترنت
۱۳۸	خانه‌ای در بنگلر	اینترنت
۱۳۹	بنایی در بنگلر	اینترنت
۱۴۰	بنایی در بنگلر	اینترنت
۱۴۱	کوچه‌ای در بحرین	نگارنده
۱۴۲	کوچه‌ای در بحرین	نگارنده
۱۴۳	بافت قدیم بحرین	نگارنده
۱۴۴	بافت قدیم بحرین	نگارنده

پیشگفتار:

در سال ۱۳۷۹ برای پروژه نهایی فوق لیسانس خود که موضوع آن طراحی شهرک ساحلی در بوشهر بود، تصمیم بر مطالعه بافت تاریخی موجود بوشهر گرفتم تا با استفاده از اصول حاکم بر معماری و شهرسازی این بافت سعی در طراحی هر چه بهتر این شهرک نمایم، ولی متأسفانه هیچ منبع و مأخذی که به بررسی این بافت به طور کامل پرداخته باشد، یافت نشد. به همین دلیل شروع به مطالعه این بافت نموده و با اندکی تحقیق در آن به ارزشهای بسیار زیادی برخورد نموده تصمیم گرفتم که تحقیقی جامع را در این زمینه آغاز کنم، که نتیجه آن کتاب حاضر شد.

در پایان از کلیه افرادی که در این زمینه مرا یاری نمودند تشکر می‌نمایم: جناب آقای مهندس نورالدین استاد دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران، که در قسمتهای مختلف این تحقیق از راهنماییها و نظرات ایشان استفاده نمودم.

جناب آقای دکتر مرادی استاد دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران که در راهنمایی اینجانب در مسیر صحیح از هیچ کوششی دریغ ننمودند.

جناب آقای عبدالکریم مشایخی ریاست محترم مؤسسه ایرانشناسی شعبه بوشهر که کلیه منابع مکتوب و عکسهای این مؤسسه را در اختیار اینجانب قرار دادند.

آقای سیدنجف کازرونی که آرشیو عکس خود را در اختیار اینجانب قرار دادند. آقای ابوالقاسم ایرانی که عکسهای خود را در اختیار اینجانب قرار دادند. کلیه کارکنان کتابخانه ملی ایران، کتابخانه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، کتابخانه دانشکده معماری دانشگاه شهید بهشتی و کتابخانه دانشکده هنر دانشگاه تهران که در مدت مطالعه حداکثر همکاری را با اینجانب نمودند.

بسمه تعالی

مقدمه

بندر بوشهر واقع در کناره شمالی خلیج فارس یکی از مراکز قدیمی تمدن بشری است که در ادوار مختلف تاریخی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. بوشهر جدید که از دوران زمامداری نادرشاه افشار حیات خود را آغاز کرد، در دوره معاصر و با آغاز پادشاهی ناصرالدین شاه قاجار مورد توجه دول و ملل قدرتمند اروپایی قرار گرفت.

این رویکرد به دلیل موقعیت جغرافیایی و اهمیت ژئواستراتژیک این بندر بود که بازرگانان خارجی و داخلی آن را بستر مناسبی برای کالاهای صادراتی و وارداتی خود تشخیص داده بودند.

همگام با رشد و شکوفایی اقتصادی این شهر بندری، استفاده از مظاهر جدید زندگی شهرنشینی مورد عنایت ویژه‌ای قرار گرفت تا آنجا که تجار و اعیان بوشهری احداث عمارت‌های باشکوه را در سر لوحه برنامه‌های خود قرار دادند.

بوشهر در این روزگار شهر عمارت‌ها بود که به نوشته سفرنامه‌نویسان چشم‌انداز آن از دریا هر بیننده‌ای را به وجد می‌آورد و به روایتی دیگر آبادترین و باشکوه‌ترین بندر در حاشیه خلیج فارس بود.

امروزه از آن عمارت‌های باشکوه فقط تعداد انگشت شماری باقی مانده، اما هنوز هم عظمت گذشته را در اندرون و بیرون عمارت‌هایی چون ملک‌التجار بوشهری در محله بهمنی و حاج رئیس‌التجار در محله شنبندی و عمارت‌های دیگر به رأی‌العین می‌توان دید.

پرسش اساسی این است که معماران این عمارت‌ها در آن روزگار از چه مصالحی استفاده می‌کردند؟ این مصالح زیبا از کجا تهیه می‌نمودند؟ در ساخت عمارت‌ها از چه اصول و قوانین معماری تبعیت می‌کردند؟ و فلسفه کاربرد مصالحی چون چندل، چوب ساج، هلال‌های رنگی و... در این بناها چه بود؟

کتاب حاضر که به همت مهندس جوان و پژوهشگر جناب آقای سام رسایی کشوک به حلیه طبع آراسته گردیده، از معدود آثار ارزشمندی است که در صدد پاسخگویی به بسیاری از چرایی‌های دوستداران بافت بوشهر و معماران علاقمندی است که هر گوشه و زاویه‌ای از این عمارت‌ها تعجب و تحیر آنها را برانگیخته است. از ویژگی‌های برجسته این اثر، بررسی مقایسه‌ای شیوه معماری مرسوم در بوشهر با بسیاری از کشورهای حاشیه‌ای خلیج فارس، هند، سواحل مدیترانه و زنگبار است که نگارنده کتاب به دلیل مطالعات عمیقی که در این زمینه داشته، از عهده این امر خطیر کاملاً برآمده است. امید است چاپ این کتاب آغازی میمون برای پژوهش‌های علمی دیگری باشد که معرف هر چه بیشتر تاریخ و فرهنگ درخشان شهرمان در عرصه هنر معماری باشد. در خاتمه موفقیت آن دوست دانشمند را از خداوند سبحان خواستارم.

بمنه و کرمه

عبدالکریم مشایخی

رئیس بنیاد ایران‌شناسی شعبه بوشهر

فهرست مطالب

مقدمه	۳
فصل اول - معرفی ابوشهر	۵
۱- موقعیت جغرافیایی و وسعت ابوشهر	۶
۲- جمعیت، نژاد و فرهنگ مردم	۶
۳- وجه تسمیه و سابقه تاریخی	۷
۴- شکل‌گیری و توسعه بافت قدیم در ابوشهر	۱۱
فصل دوم - شهرسازی در بافت قدیم ابوشهر	۲۶
۱- عوامل مؤثر بر شکل‌گیری بافت	۲۷
۲- خصوصیات بافت قدیم ابوشهر	۳۳
فصل سوم - معماری در بافت قدیم ابوشهر	۶۰
۱- عوامل مؤثر بر شکل‌گیری بناها	۶۱
۲- ویژگیهای بناهای قدیمی ابوشهر	۶۷
۳- عناصر شکل دهنده بناهای قدیمی ابوشهر	۷۲
۴- تکنولوژی ساخت و مصالح ساختمانی	۸۱

فصل چهارم - ارتباط معماری و شهرسازی بافت قدیم بوشهر با معماری و
شهرسازی نقاط دیگر دنیا ۱۲۵

فصل پنجم - استفاده از اصول حاکم بر معماری و شهرسازی بافت قدیم
بوشهر در ساختمانهای امروزی ۱۴۱

۱- جلوگیری از تابش مستقیم نور خورشید بر بناها ۱۴۲

۲- کم کردن میزان رطوبت محیط ۱۴۳

۳- جلوگیری از اتلاف انرژی ۱۴۳

۴- حفظ حرائم ۱۴۴

۵- استفاده از فرمهای شاخص معماری بوشهر ۱۴۴

مآخذ ۱۴۵

مقدمه:

بحث مطالعه تاریخی بافت شهرهای کهن، موضوعی است که در کلیه نقاط دنیا کمابیش مورد توجه قرار گرفته است. در این زمینه در کشور ما نیز مطالعاتی انجام شده که با توجه به کثرت بافت‌های تاریخی در ایران و غنای فرهنگی و علمی آنها این مطالعات بسیار کم بوده و در خور و شایسته کشورمان نمی باشد.

با توجه به اینکه مطالعه و بررسی بافت‌های تاریخی منجر به استخراج اصول و مبانی فکری موجود در طراحی معماری و شهرسازی آنها می شود با این اقدام می توان شالوده معماری امروز هر منطقه از ایران را بر اساس این اصول پی ریزی نمود.

در میان بافت‌های متعدد تاریخی که در کشورمان وجود دارد، بوشهر یکی از غنی ترین آنها می باشد که با وجود ارزش زیاد معماری و شهرسازی این بافت متأسفانه مطالعه چندانی بر روی آن صورت نگرفته است. این بافت ارزشمند تاریخی در گذر زمان آسیبهای بسیاری دیده و بسیاری از قسمتهای آن از بین رفته است. در حال حاضر نیز بسیاری از بناهای با ارزش آن در حال تخریب می باشد و هر سال شاهد از بین رفتن قسمتی از بافت هستیم.

در این تحقیق سعی شده با استفاده از سفرنامه کسانی که در زمانهای مختلف از این شهر دیدن نموده اند و گزارشات دولتی ثبت شده در دوران حکومت افراد مختلف بر این شهر و سایر منابع مکتوب موجود و همچنین مشاهدات محلی، نحوه

شکل‌گیری این بافت و مراحل توسعه آن تا امروز بررسی شده و اصول حاکم بر معماری و شهرسازی این بافت بیان گردد.

گرچه این کار، در برگیرنده تمامی ویژگیها و اصول حاکم بر این بافت نیست، ولی امید است که برای خوانندگان مفید واقع گشته و شروعی برای مطالعه عمیقتر این بافت باشد.

سام رسایی کشوک

اسفندماه ۱۳۸۳